

BUITEN

3^E JAARGANG N^O 10.

ZATERDAG 6 MAART 1909.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL RECHTEREN. GEZICHT OP DEN TOREN.

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN MAART, DOOR A. A. N.	BLZ. 110
KATTEN, DOOR G.	III
BLADVULLING	III
VARIA.	III
HET KASTEEL RECHTEREN, DOOR L. L., GEÏLLUSTREERD	
	BLZ. 109 EN 112—115
DE DIKKE TROM, DOOR A. F. VAN BEURDEN (VERVOLG) BLZ. 114	
DE GRIFFON, DOOR G. C. W. F. OBREEN, GEÏLLUSTR. . .	116
AFFTEL-LIEDJES, DOOR G. DE GRAAF	117
EEN EN ANDER UIT DE GESCHIEDENIS DER CHRYSANTHEMEN, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD.	118
VARIA.	120

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.

Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzume vooral niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.

Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.

De Uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van een annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

DE STERRENHEMEL IN MAART.

HET volgende overzicht geeft den stand der *Sterrenbeelden* in den vóóravond (omstreeks 8 uur):

Zenith: *Giraffe, *Lynx;

Noorden: *Kleine Beer, *Cepheus, *Draak, *Zwaan;

Oosten: *Grote Beer, Boötes, Hoofdhaar van Berenice, Jachthonden, kleine Leeuw;

Zuidoosten: Beker, Leeuw, Sextant, Waterslang;

Zuiden: Schip Argo, Eenhoorn, groote en kleine Hond, Kreeft, Orion, Tweelingen;

Zuidwesten: Vloed Eridanus;

Westen: Driehoek, *Perseus, Ram, Stier, *Wagenman, Walvisch;

Noordwesten: *Andromeda, *Cassiopeia, *Hagedis.

De *Melkweg* loopt te 8 uur van Zuid naar Noord, en bereikt in het Westen een hoogte van ongeveer 60° boven den horizon. Er zijn deze maand wellicht nog eenige *Algolminima* waarneembaar, n.l. den 4^{en} te 12 uur, den 7^{en} te 9 uur, den 27^{en} te 11 uur en den 30^{en} te 8 uur. Het sterrenbeeld Perseus, waarin Algol te vinden is, gaat echter al vrij ongunstig voor de waarneming staan. In het Westen zal men kort na zonsondergang het *Zodiakaallicht* nog kunnen vinden, ofschoon in veel ongunstiger condities dan in Februari. Hoewel in Maart ook de *Gegenschein* soms nog wel zichtbaar is (zie voor deze beide verschijnselen Buiten I, No. 17), maakt de heldere planeet Jupiter, in het begin van Maart in oppositie met de zon, de waarneming van dit toch al zoo zwakke licht deze maand onmogelijk. De *tijdsvereffening* neemt in Maart van 13 minuten tot 4 minuten af: de zon, steeds nog bij het horloge achter, zal het in April inhalen. Den 21^{en} Maart begint de officieele lente; de zon, die zich op haar oostwaartschen jaarlijkschen tocht tusschen de sterrenbeelden door sedert 23 Sept. in het Zuidelijke hemelhalf-rond bevond, overschrijdt den evenaar weder, en geeft ons, bewoners van de Noordelijke aardhelft, een dag van meer dan een half etmaal.

Mercurius is ondanks de groote Westelijke elongatie, die den 9^{en} Maart meer dan 27° bedraagt, slecht zichtbaar.

Venus en *Saturnus* kunnen niet worden waargenomen.

Mars staat voorloopig nog vrij ongunstig voor de waarneming. De lage stand der planeet en haar vrij snelle rechtlopende, d.i. oostwaartsche beweging, maken, dat zij slechts zeer langzaam uit de morgenschemering te voorschijn komt: eerst tegen Juli zal zij de aandacht beginnen te trekken.

Jupiter is den ganschen nacht waarneembaar, steeds langzaam „terug” loopend in het sterrenbeeld Leeuw.

Misschien is het aan de lezers van Buiten aangenaam iets

naders omtrent de *sterrenbeelden* te vernemen, die in deze rubriek elke maand zoo geregeld vermeld staan. Zij vervallen in twee groepen: de *circumpolaire*, gelegen in dat deel van den hemel, dat elken helderen avond zichtbaar is, en in het hierbovenstaande overzicht door een * aangeduid, en de Zuidelijke, die van seizoen tot seizoen wisselen. De laatste groep moet dan worden aangevuld met de constellaties Arend, Dolfijn, Hercules, Kroon, Lier, Maagd, Ophiuchus, kleine Paard, Pegasus, Pijl, Raaf, Schild van Sobieski, Schorpioen, Schutter, Slang, Steenbok, Zuider Visch, Visschen, Vos en Weegschaal.

Wij bepalen ons hier tot die beelden, die althans gedeeltelijk in ons land hoog genoeg boven den Zuidelijken horizon komen. De meeste dezer sterrenbeelden hebben wij van Ptolemaeus (150 n. Chr.) overgenomen; sommige er van werden door de Grieken aan andere volken ontleend (de groote Hond b.v. aan de Egyptenaars), andere door hen ingevoerd. Bovendien beschrijft Ptolemaeus nog ettelijke sterrenbeelden, die in ons land niet of zeer slecht waarneembaar zijn, maar in Zuid-Europa vrij goed. Toen de Europeesche zeevaarders op hun groote reizen de sterren rondom den Zuidpool des hemels leerden kennen, gevoelden zij de behoefte ook deze tot gemakkelijk herkenbare beelden te groepeeren. Zoo heeft met name de Hollandsche ontdekkingsreiziger Frederik Houtman een aantal (12) Zuidelijke sterrenbeelden ingevoerd, meestal genoemd naar de nieuwe diersoorten, die hij op zijne reizen vond. Talrijke door hem opengelaten plekken aan den hemel werden eerst 150 jaren later, omstreeks 1750, door Lacaille, die aan de Kaap de Goede Hoop belangrijke sterrekundige waarnemingen verrichtte, aangevuld. Lacaille noemde zijne nieuwe sterrenbeelden bijna uitsluitend naar instrumenten: Passer (Circinus), Mikroskoop, Kompas (Pyxis), enz.

Het was intusschen in de 17^e en 18^e eeuw onder de Europeesche sterrekundigen een ware woede geworden, den sterrenhemel met beelden van hun vinding te bevolken. De meeste dier sterrenbeelden zijn later weer afgeschaft (de Oogstbewaarder, de Stier van Poniatowski, enz.); maar twee van Bartsch (Eenhoorn en Giraffe) zijn in algemeen gebruik gebleven en eveneens de volgende zeven van Hevelius: Hagedis, Lynx, kleine Leeuw, Jachthonden, Vos, Schild van Sobieski en Sextant.

Ook heeft het niet aan pogingen ontbroken om de bestaande sterrenbeelden te veranderen. Zoo wilde men in de 17^e eeuw de heidensche namen door Christelijke vervangen, en moesten de twaalf Apostelen de plaats innemen van de twaalf bekende sterrenbeelden van den Dierenriem. Tegenwoordig houdt men zich voor den in Midden-Europa zichtbaren sterrenhemel vrij algemeen aan de sterrenbeelden, die Argelander in zijn bekenden atlas *Uranometria Nova* (1843) heeft opgenomen; pogingen om daarin veranderingen aan te brengen zouden thans, meen ik, geen succes hebben, of het moest dan zijn een algeheele afschaffing der sterrenbeelden, die immers geen reële betekenis hebben, en hoogstens kunnen dienen om eenige honderden der helderste sterren gemakkelijk te herkennen.

Het schitterendste sterrenbeeld van onzen sterrenhemel is zonder twijfel het veel bezongen beeld Orion, het meest bekende echter de Groote Beer. Dit laatste volgt al uit het groote aantal namen, dat voor dit circumpolaire sterrenbeeld in gebruik is. Men vindt het in de meeste talen door Beer (eigenlijk Berin, Ursa) aangeduid: van het Grieksche woord voor beer, *ἄρκτος* is het begrip arktisch = Noordelijk afgeleid. Vervolgens heet het ook, blijkbaar naar de constellatie der 7 hoofdsternen, de Wagen, *ζυγός*, le Chariot, the Waggon and Horses, Charles's Wain. Maar ook *ελαυν* (slinger) en the Dipper (Amerikaansch voor pollepel). Eindelijk worden de 7 hoofdsternen ook de zeven ploegossen genoemd, septem triones, — waarbij dan het sterrenbeeld de Kleine Beer de ploeg is —, een uitdrukking, die aanleiding geeft gegeven het Noorden door septentrio aan te duiden. Het zoo gemakkelijk herkenbare sterrenbeeld geeft nl. het beste middel aan de hand om den hemelpool en derhalve het Noorden te vinden. Wordt het achtershot van den „Wagen” naar boven toe verlengd, dan komt men in een ster der tweede grootte terecht (Buiten II, No. 45), de Poolster, die slechts iets meer dan één graad, d.i. twee en een halve maansmiddellijn van den hemelpool verwijderd is.

Ten gerieve van hen, die zich met behulp van een kaart in de sterrenbeelden oriënteren willen, maar mogelijkerwijs door den steeds wisselenden stand van den hemel in de war gebracht worden, zij nog vermeld:

1°. dat de *Melkweg* loopt door de sterrenbeelden Schutter, Arend, Zwaan, Cepheus, Cassiopeia, Perseus, Wagenman en Tweelingen, om vervolgens oostelijk van den grooten Hond aan den Zuidelijken horizon te verdwijnen.

2°. dat de met behulp van de maan en de heldere planeten meestal gemakkelijk te vinden ekliptika of zonsweg twaalf sterrenbeelden doorloopt, gelijknamig, maar niet samenvallend met de 12 „teekens” van den Dierenriem: Ram, Stier, Tweelingen, Kreeft, Leeuw, Maagd, Weegschaal, Schorpioen, Schutter, Steenbok, Waterman, Visschen.

Ik stel mij voor een ander maal nog eens op de sterrenbeelden terug te komen en dan ook iets omtrent de namen van enkele afzonderlijke vaste sterren mede te deelen.

A. A. N.

KATTEN.

ER zit een wereld vol gedachten, vol aandoeningen, van gezelligheid, poëzie, romantiek, angst, verschrikkingen, ja van wat al niet, in een paar ronde kattenooien, zoo vertrouwelijck u toeknippend van tusschen gemeedelijck kleine spleetjes of wel als twee fosforgrœene lichten u uit het donker aanstarend.

De geheele kattenfiguur met haar buigzame ledematen en zachten gang op met fluweelen kussentjes bekleede nagelvoetjes is interessant; wondergracieuus in bewegingen siert ze iedere omgeving, verhoogt met aardige maniertjes en een zich genottelijck, innig toevlijen aan den huislijken haard de gezelligheid van ieder, interieur — straks ziet ge hetzelfde dier als een tijger zijn levende prooi beloeren, bekruipeu, bespringen en meevoeren in wreedten, bloeddorstigen bek.

Heusch! daar schuilt een mysterie in die ronde, vertikaal-staande kattenooien; slechts de uilen, andere nachtelijke doorspeurders van 't diepe duister, hebben dien sphinxenblik.

Is het wonder, dat de Egyptenaren de kat vereerden als heilig dier, dat de Germanen haar aan Freija wijdden, en toen die goede godin later omgeschapen werd in de booze Vrouw Holle, was 't wonder, dat de haar verzellende kat als vermoede, booze heks werd aangezien?

Hoe moet de zin voor nachtelijken ommeegang der katten meegewerkt hebben in het volksgeloof om ze als nachtdier te vereenzelvigen met al wat daarbuiten spokend omwaart en den Booze dient! Als katten gingen de heksen uit weerwolven, slopen langs akkerpaadjes, glipten door hagen van erf tot erf, drongen door in schuur, stal of woning en bedreven daar haar euvel daden. Ook gingen ze als katten naar nachtelijke heksen-bijeenkomsten, waar ze haar dolle dansen uitvoerden en waar de Booze zelf zich soms in haar midden kwam verlustigen. Plaatsen van samenkomst waren dan kruiswegen, afgelegene plaatsen, waar een groote steen lag of waar een eenzame lindeboom zich verhief langs den weg.

In Drenthe kende men menigen „heiligen steen”, waaromheen late voorbijgangers een leger van katten zagen dansen, poot aan poot en zingend „Kattien dansen! Kattien dansen! Ze trachten den ijlings vluchtenden mensch te omsingelen of te achterhalen, en gaven de vervolging niet op, vóór hij een gebruikelijck bezwerings-formulier gestameld had. Op verscheidene plaatsen weet men nog van kattenlinden te vertellen, vooral in Vlaanderen en Brabant schijnt een oude lindeboom nog lang niet zuiver te zijn. Hier spruit uit den stam eener duizendjarige linde een jonge boom, waaronder 's nachts een oude vrouw zit te spinnen, door katten omringd. Daar ontwaakt een boer onder een linde uit den slaap en vindt den ganschen boom vol katten, die muziek maken; ook de grond is er mee bedekt, ze bakken koeken en houden feest.

Op de Veluwe hoorden wij, hoe een boerin bij het karnen geen boter zag komen, hoelang ze ook karnde. De melk was betooverd! Ze maakte een pook gloeiend en hield die in de melk; een akelige schreeuw klonk haar uit den karnton tegen; terzelfdertijd zag ze een vreemde, zwarte kat op de onderdeur springen en naar buiten de vlucht nemen en den volgenden dag liep een vrouw uit de buurtschap, die het booze oog had, met een doek om haar hoofd, — ze was gevallen.... jawel! ieder kent dat!

Er is een tijd geweest, dat men in Drenthe geheele families aanwees, welke vrouwelijke leden alle katten of heksen waren, en wie genoodzaakt was iets ten haren huize te gebruiken, zorgde wel kwansuis eenige kruimels vooraf te laten vallen of, wat koffie te morsen, om de dreigende betoovering te ontgaan.

Rijke boerendochters uit een kattenfamilie kregen zelfs geen boerenzoon tot man en trouwden ten slotte wachtersmoede soms met boerenknechts of daglooners. Arme katjes uit een katten-geslacht!

En al die begrippen werden mede in het leven gehouden door het geheimzinnige, dat onze huiskat in zich heeft, het raadselachtige van haar karakter, haar plotseling toespringende verschijning, haar nachtelijke geluiden, die den mensch een koude angsthuivering bezorgen, door haar oogen, ja! haar oogen, die groenlichtende tooverballen vooral, waarom de eene helft onzer lezeressen de kat een akelig, griezelig beest noemen, terwijl alle anderen haar kopjes geven aanvaarden en met een streelende liefkozing antwoord geven aan „dat lekkere beest”. G.

BLADVULLING.

PLATTELANDS-RESTAURATIE.

We hadden een zending vervuld bij een boeren vader, zooals we den burgervader van een boerendorp diep in den polder noemen zullen; we hadden na de laatste tramhalte volle twee uren gewandeld langs een jaagpad, kortste weg om ter plaatse te arriveeren; we hadden geklommen over hekken, kortom, we waren moe en hadden honger. Er was een dorpsherbergje, waar we gebakken aardappelen en spiegeleieren met ham konden bekomen; de glundere, witgemutste boerenvrouw toog ijverig aan den arbeid in de keuken, waarbij een paar hummels van vijf en drie haar geregeld voor de voeten liepen.

We vergastten ons in de landelijk stille gelagkamer aan de lectuur van de billardregels, enkele affiches van verkooping en

verpachtingen, mitsgaders de nieuwskolommen van een blad, dat de zeven ambachten, heerenlanden of koggen heette, — doch meer nog aan het sissende gesputter van ons maal in aantocht, dat in de koekepan lei. Soms verscheen een der kleuters even in de deuropening, staarde onze wonderverschijning aan in stomme, schuwe verbazing, doch verdween bij eenige toenadering onzer zijds tot kennismaking oogenblikkelijk.

Des te onbegrijpelijker was het, dat de twee kleinen gedurende onzen maaltijd vlak tegenover ons aan tafel bleven staan en iedereen hap eten van schaal tot bord, van vork tot mond volgden met wijddopen oogen. Tot spreken waren ze niet te bewegen.

Jongens! kom jullie nou maar hier! riep Moeder, doch ze waren Oost-Indisch doof, bleven waar ze stonden en volgden den eter in zijne gastrische evolutieën. Hadden we meer menschenkennis bezeten, we zouden dadelijk begrepen hebben, dat dien twee kleinen snuiters door Moeder van ons eten beloofd was, waarom ze natuurlijk gevraagd of gedwongen moesten hebben.

Als er wat overblijft, is 't voor jullie! had Moeder gezegd. We vermoedden zulks echter niet. De portie was niet groot, doch smaakte voortreffelijk. „Simple, mais bon,” zegt Baedeker van zulke gelegenheden, we aten met graagte en voor we er erg in hadden gehad, gleed de laatste schep gebakken aardappeltjes op ons bord.

Toen was het, dat een der boerenpummeltjes begon te snikken en eensklaps schreiend naar Moeder liep onder het wanhopig gebrul van!

„O! Moeder, hij vreet alles op!”

CIPRESSEN.

De cipres is altijd en overal aan de dooden gewijd, zooals reeds Plinius meldt. De aanleiding hiertoe is bepaald gevonden in het feit, dat de afgehouden stronk van dezen boom nimmer weer uitloopt en nieuw leven draagt. De langzame groei en het onveranderlijke aanzien dezer immergroene boomen geven ze bovendien iets van die stille rust, alsof reeds het leven in hen versteende en geheel stilstond. Men meent dan ook vast, dat ze nimmer een blad laten vallen. Zoo vertellen de inboorlingen van Ceylon, dat daar op den hoogen Adams piek een overoude cipres staat, welke gelijk met onzen stamvader Adam daar neergekomen zou zijn. Wie een blad, dat van dezen boom viel, kon oprapen zou een eeuwige jeugd deelachtig worden, doch nog nimmer viel er ook maar een enkel blaadje af.

Als symbool der onsterfelijkheid wordt de cipres niet alleen op graven geplant, doch komt zeer vaak ook afgebeeld op oude Christelijke sarkofagen voor.

V A R I A.

MAART. Zoogdieren. Wezels, egels, mollen, eekhoorns paren. Veldmuizen en andere muizen en ratten ook, voor zoover ze niet reeds in Februari gepaard hebben. (Deze paring herhaalt zich nog eenige malen gedurende hetzelfde jaar). Hazen, konijnen, marters werpen. — Men ziet steeds nog alleen smalvleugelige vleermuizen.

Vogels. Aankomst van vogels uit 't Zuiden. Eerst komen torenvalk, wespandief, kwikstaart, zwartkop, spreeuw, gewone leeuwrik, houtduif, reiger en houtsnip. Later ook tapuiten, roodborstjes (voor zoover ze niet hier te lande overwinterd hebben), roodstaartjes, ooievaars, poelsnippen.

Uit ons land trekken naar 't Noorden, of uit Zuidelijker streken trekken door ons land naar 't Noorden: sijsje, bonte kraai, pestvogel, rietgans en vele soorten van andere eenden en zaagbekken.

Patrijzen en korhoenders paren. Wilde eenden en kieviten hebben eieren. Eksters en kwikstaartjes bouwen hunne nesten. Geelgors zingt in de toppen der boomen.

Amphibiën. Kikvorschen, padden, watersalamanders ontwaken. Bruine kikvorsch legt eieren. Groene kikvorsch begint te kwaken.

Visschen. In 't laatst van deze maand of in de volgende wordt de elft in onze groote rivieren gevangen.

Insekten. Vele kevers, die den winter in volwassen staat verscholen doorbrachten, komen te voorschijn.

Vlinders. Van de dagvlinders vliegen nog slechts: de kleine aurelia en de citroenvlinder; van de nachtvlinders: de uil van de gestreepte dennensnips (Trachea piniperda). De rups van den wintervlinder komt uit 't ei. De bijen beginnen te verzamelen. De groote roode mier komt te voorschijn in de dennensbosschen.

Middelen tegen schadelijk gedierte. Op 't veld, in tuin en boomgaard, bij mooi weer dezelfde middelen aan te wenden als in April; bij voortdurend koud weer handele men als in de beide vorige maanden. In dennensbosschen handele men in elk geval als in Januari.

Planten. Els, enkele wilgensoorten (o. a. Salix caprea), ijp, peperboompje, kornoelje bloeien. Ook sneeuwkllokje, welriekend viooltje, paardebloem en speenkruid. Aalbes en kruisbes, els, vlier, paardekastanje en peperboompje ontplooiën het blad. — Bespuit in deze maand of de volgende (korten tijd vóór het bloeien) uwe appel- en pereboomen met Bouillie Bordelaise (als middel tegen het „Schurft” of „Fusicladium”)!.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL RECHTEREN. FRONT.

HET KASTEEL RECHTEREN.

WIE van uit Zwolle zijn schreden richt naar de Vecht-streek, komt in eene omgeving rijk aan historische herinneringen en natuurschoon. Bijna van de plaats, waar de Vecht in het Zwartewater uitloopt, tot aan Ane, in de buurt van Gramsbergen, waar in 1227 Otto II, bisschop van Utrecht, met bijna zijn geheele leger vernietigd werd in een strijd tegen Rudolf van Coevorden en waarvan de dichter zegt:

— Wie kan de namen melden
Van die dapp'ren, hier vergaan?
Ach! geen Huis op Neerlands velden
Of het hief den rouwgalm aan.
Holland moest met Gelder weenen,
Benthem zich met Cleef vereenen
Tot erbarmlijk rouwbeklag:
Heel het Sticht ontroostbaar waren
Om 't gemis dier wakk're scharen,
Die het nimmer weder zag.

Ach! betreurt die heldentallen!
Hier verging der helden bloem,
Weggezonden, weggevalen,
Zonder weerstand, zonder roem.
't Glansrijk leger is verdwenen:
's Bisschops zon heeft uitgeschenen:
Ottoos heerschzucht ligt geknot,
En zijn lijk, verminkt, geschonden,
Schier onkenbaar weergevonden,
Strekt aan 't plund'rend grauw ten spot.

En ook een eind de Regge op heeft de geschiedenis der Middeleeuwen ons iets te vertellen.

Wie daar ronddoelt en ook maar een weinig bekend is met de geschiedenis van Overijssel, vooral tijdens de Middeleeuwen, zal op verschillende plaatsen namen ontmoeten, die reeds honderden jaren bekend, ja, enkele berucht waren.

Bekend o.a. de Agnietenberg, als woonplaats van Thomas à Kempis, den schrijver van „de Naveling van Christus”, een boek, dat in bijna alle bekende talen overgezet, meer dan 2000 uitgaven beleefd heeft. Van het klooster, waarin Thomas à Kempis van 1400—1471 leefde en er als een grijsaard van 91

jaar stierf, is niets over dan het kerkhof, dat nog altijd met eenige omliggende stukken land toebehoort aan een aantal bewoners van de buurtschappen Berkum, Haerst, Herfte, enz., die samen onder den naam „Het Klooster” die eigendommen beheeren.

Er bestaat een oude schilderij, voorstellende „Thomas à Kempis in de nabijheid van zijn klooster”. Hier is het klooster heel duidelijk te zien, terwijl in de verte de torens van Zwolle zichtbaar zijn. Ook de hooge toren van de Groot- of St. Michielskerk, gebouwd van den tufsteen van de Stins Voorst, maar waarvan nu nog alleen het benedenste gedeelte over is. De toren heeft het ongeluk gehad tot driemaal toe door het hemelvuur gedeeltelijk te zijn vernield. (De bouw werd in 1406 begonnen, in 1443 voltooid, 573 voet hoog. In 1548 door den bliksem getroffen, maar in 1563 weer voltooid; in 1606 voor de 2e maal en in 1669 voor de 3e maal vernield).

De streek is een geliefkoosde wandel- en uitspanningsplaats voor de Zwollenaars. Heerlijk is het te wandelen en te rusten in de bosschen tusschen en op de heuvels.

Bekend, maar ook berucht Rechteren, Eerde, Schuilenburg en enkele andere kasteelen aan Vecht en Regge, als roofsloten, die in de 13e en 14e eeuw den geheelen omtrek onveilig maakten, toen de edelen den bisschop van Utrecht het bezit van dat gedeelte van Overijssel betwistten en zij dus niets anders deden dan in een staat van wettigen oorlog hun rechten tegen de wederrechtelijke uitbreiding der macht van den Bisschop handhaven. De geschiedenis leert ons, dat Overijssel slechts langzamerhand en bij gedeelten onder de heerschappij van de Utrechtsche bisschoppen gekomen is en wel door gilden, veroveringen, aanmatigheden, koop of verdragen.

Bij Rechteren sloot zich aan het kasteel Voorst (Voerst, voor het eerst genoemd in 1190), ten Westen van Zwolle, in de buurtschap Voorst, die waarschijnlijk haar naam aan de Stins ontleent; maar terwijl Rechteren nog in volle glorie prijkt, zooals bijgaande afbeeldingen duidelijk te zien geven en waarover later meer, is er van de kasteelen Voorst en Schuilenburg alleen de herinnering, vooral wat het eerste betreft, in de geschiedenis van Zwolle over.

Daar is sprake van het beleg van dat kasteel en de verwoesting in 1362 door den bisschop van Utrecht, Jan van Arkel, met behulp van de steden Zwolle, Kampen en Deventer. Maar hieraan was al heel wat voorafgegaan. Op een goeden nacht in 1324

werden de bewoners van Zwolle opgeschrikt door brandgeroep. Op enkele huizen na, waaronder de kleine kerk van het klooster Bethlehem, werd de geheele stad in de asch gelegd. Het waren dan ook meestal houten met riet bedekte woningen.

Dit was het werk van Zweder van Voorst.

„Verscheidene van de naburige Heeren waren in dien tijd zeer nijdig op den al te grooten voorspoed der Zwollenaren. Recht noch reden kwam bij hen ooit te pas, wanneer zij de macht in handen hadden. Strooperijen, straatschenderijen, uitbrandingen en uitplunderingen werden voor geen misdad gerekend, mits deze gewelddadigheden maar buiten de grenzen van hun gemeenten geschiedde.”

In 1330 werden de waarschijnlijk houten vesten van Ommen door de Heeren van Voorst en Rechteren vernield, toen ze de plaats overvielen en in de asch legden, tijdens een oorlog tusschen die Heeren en den bisschop over de bedijking van Mastenbroek (ze waren met den bisschop de grootste ingelanden). Kort daarna werd een vredesverdrag gesloten, op voorwaarde dat Mastenbroek onbedijkt zou blijven.

Die vrede duurde echter niet lang.

Eindelijk werd het zoo erg, dat de Bisschop Heer Zweder (een kleinzoon van bovengenoemden Zweder) den oorlog verklaarde. De steden waren terstond bereid te helpen, maar ook Zweder zat niet stil. Hij wilde zijne vijanden voor zijn, trok in stilte van uit Rechteren, waar hij zich toen bevond, met een gedeelte zijner soldaten, die op de kasteelen Voorst en Rechteren in bezetting lagen, naar Zwolle, waar hij den brand stak in de Diezerpoorten-vorstad. De brandstichters trokken af, maar dat was een krijgslist; de poorters, die meenden met een gewonen inval te doen te hebben, trokken hen na, maar vielen in een hinderlaag en moesten met verlies van eenige dooden en een 70-tal hunner aanzienlijkste burgers, die als krijgsgevangenen naar de Stins gevoerd werden, terugtrekken, doch namen Zweder als gevangene mee. Volgens anderen geschiedde dit op een volgende tocht, waar de Voorsters minder gelukkig waren. Hoe het zij, bij de belegering van de Stins was hij niet aanwezig.

„De Stins Voorst, dat allersterkste en onverwinnelijke kasteel”, gelijk een oud schrijver verhaalt, „dat in alle dat geheele Sticht staande was, hebbende dubbele, wijde grachten, modderig en week, aan beide zijden met een steenen muur opgemetseld uit den grond boven 12 voet dik en 80 voet hoog en buiten zijn grachten nog een vierkante voorburg, die ook zeer sterk was, zijnde de deuren of poorten gemaakt van dik ijzer, waarvan nog een binnen Kampen op de Schepenkamer hangt, daar die Stadtskiste

staat.” Op het oude Raadhuis is die deur nog altijd te zien.

Zeer uitvoerig wordt ons dit merkwaardig beleg beschreven door Van Hattum in zijn „Geschiedenis van Zwolle”.

In 1361 werd Voorst belegerd, maar de Stins bleek onneembaar, zoodat de belegeraars tegen den winter aftrokken. Het volgende jaar werd met nog grooter krijgsmacht het beleg opnieuw aangevangen en met kracht voortgezet. De Blijmarkt te Zwolle dreunde van de hamerslagen bij het vervaardigen van de blijden. De groote toren bezweek al vrij spoedig onder een hagelbui van zware steenen, geworpen uit die blijden, terwijl bij zijn val een deel van den ringmuur verpletterd werd. De belegerden stopten echter de bressen. Maar niet alleen zware steenen, ook allerlei vuil en drek werd met die blijden naar binnen geslingerd, waardoor gebrek aan drinkwater ontstond en ziekten uitbraken, zoodat de bezetting het kasteel na een beleg van 15 weken moest overgeven, maar met krijgseer mocht aftrekken.

De val van dit kasteel, dat onmiddellijk op last van den landheer met den grond gelijk gemaakt werd, werd gevolgd door de verwoesting van het huis Eerde (1380), de kasteelen Schuilenburg, Laer, Gerner (1381). De meeste dezer sloten zijn weer opgebouwd: Eerde opnieuw geslecht in 1521, weer opgebouwd in 1715, in den tegenwoordigen staat; Schuilenburg ook weer opgebouwd, want in 1525 liet Karel van Gelder de kasteelen Schuilenburg, Ter Molen (mogelijk ook twee namen voor hetzelfde kasteel) en Rechteren van bezetting voorzien.

Rechteren ontging dit lot, omdat Frederik van Hekeren zich nog intijds met den zegevierenden bisschop had verzoend en deze dat machtige geslacht moest ontzien.

Zweder overleefde den val van zijn kasteel niet lang, maar stierf reeds eenige maanden later; zijne zonen verzoenden zich met den bisschop. In het vredesverdrag van 1363 lezen we:

„Voert soe sal die Stat Zwolle behouden dien graven, den si van hoere stat doer die Luere in die IJssel ghegreven hebben, behoudelic dat si ene brugghe daer over maecken ende houden sullen op hoeren coste ende Roederic (Roderik van Voorst) ende zinnen erfgenaemen een onverspierden wech daer over houden tot ewighen daghen.” (Bisschop Jan van Arkel had in 1361 in een verdrag met Zwolle zijn hulp beloofd, indien de raad gedurende het beleg tot het graven van een „grifte” naar den IJssel zou willen overgaan. Die gracht zal wel niet veel betekend hebben, nog eeuwen zou het duren eer voorgoed een verbinding tot stand kwam. Eerst in 1819 werd het lang begeerde kanaal voltooid). „Ende waert dat si Roederic enich landt af-

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL RECHTEREN. LINKER ZIJ- EN ACHTERGEVEL.

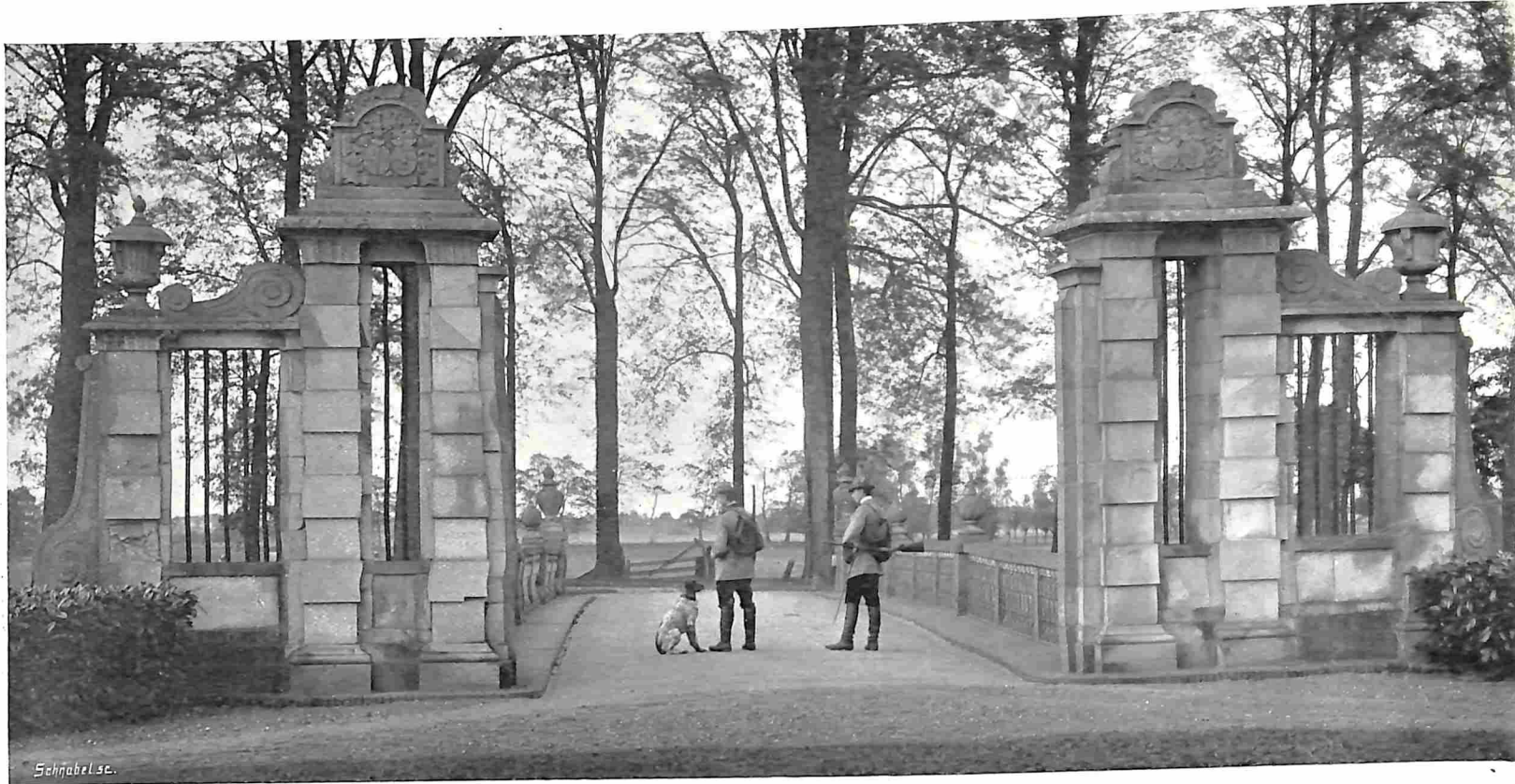

Foto Aug. F. W. Vogt.

ENTREE VAN HET KASTEEL RECHTEREN.

ghegreven hadden, dat souden si hem ghelden tot segghen des Bisschops van Utrecht alse redelic ware".

In 1836 zijn op de plek, waar het kasteel gestaan heeft, opgravingen en opmetingen gedaan; toen waren op het terrein nog duidelijk de beide grachten te zien, terwijl de fundamenten van den ringmuur om de binnengracht, 400 el lang, nog voor een groot gedeelte in den grond aanwezig waren. De slotmuur in 1825 opgegraven had een dikte van 11 à 12 voet. In den loop van den zomer (1836) zijn nog 2500 kubieke el puin gevonden, ofschoon de geschiedenis ons meldt, dat de toren der St. Michielskerk te Zwolle met de steenen van dit kasteel is opgebouwd.

Familie en bondgenooten in die eeuwen waren de Heeren van Rechteren en Voorst; tot schrik van de geheele streek zwierven hun soldaten de IJsel- en Vechtstreek door en plunderden hier en brandden daar, wat er zeer zeker toe heeft bijgedragen, dat Zwolle (1230) en Ommen (1248) het poortrecht verkregen. Toen kwamen velen uit de omstreken zich binnen Zwolle nederzetten om veilig te zijn tegen de kasteelen Voorst, Rechteren, Bukhorst (onder Zalk) en Eerde.

(Wordt vervolgd). L.

DE DIKKE TROM.

(Vervolg). LÈRE LOWIE.

HET eerste kermisconcert was in aantocht. Had men nu de „dikke” trom maar! Ook die zou spoedig komen! Inmiddels was eene commissie benoemd, bestaande uit twee ingezetenen, die bij Kessels in Tilburg de „schjoon, nuu, dicke” trom zouden gaan kopen. Dat was de „schjèpe van Maris Dorusse Sjengskes Jean”, die zijn langen bijnaam gedeeltelijk als erfstuk zijner vaderen mede op de wereld gebracht had, want hij was de zoon van Theodorus Hermans, en een kleinzoon van den door bijzondere lichaamskleinte uitmuntenden, reeds lang overleden, Jean Hermans.

Den naam van Maris had hij niet aan de schildersfamilie ontleend, maar aan zijne hoeve, die kort aan den vlaskuil, het Maris, lei.

Zoo ziet men, dat er een heele wetenschap te hulp moet geroepen worden, om den zin der Limburgsche loopende namen op te lossen, die in veelsoortigheid wedijveren met de menigvuldigheid en veelsoortigheid der hier als geldig aangenomen munt.

Die naamsgeheimzinnigheid bleek ook uit den naam van den tweeden deskundige in zake de trom. Dat was, door besluit der fanfaarders, „Lère Lowie”, of „Lowieke mit de laame voet”. Hij was haammaker of zadelmaker van beroep en zóó duidde zijn naam van „lère”, van leer, zijn beroep aan, evenals zijn broeder Merten, de koperslager, in de wandeling de „kopere” genoemd werd, en zijn buurman Henske van Hennesen Hens, de timmerman, den „höltere” geheeten werd.

De haammaker was eigenlijk de ziel der tweepersonige Commissie; hij had verstand van „vel en lèr”, wat voor de beoordeeling van de deugd eener trom van ’t hoogste gewicht is, en had meer trommen hersteld.

Bovendien was Lowie een duizendkunstenaar. Met els en pikdraad wist hij handig om te gaan, gebroken porselein repareerde hij met gesmolten pik, zóó dat het 10 jaar dicht bleef, een boerenhaam versierde hij met koperen „traatsen” 26) en figuren, zóó schoon, dat een kunstenaar uit het Oosten er zijn tulband voor af zou nemen.

Een heerenhaam illustreerde hij in „barlien zulver”.

En wie hield hem bij in ’t klokkenmaken, ketellappen, ja, in ’t kegels en „beugelbùl” 27) draaien, in het kamerbehangen, in ’t leerlooien, en God weet, waarin al niet meer. Ja, hij had het torenuurwerk, dat als door razernij bevangen, midden in den nacht, honderd zestig keeren achtereen sloeg, en ontstentenis bracht tusschen de dorpsbewoners, met één greep zijner handen stil doen staan en ’s morgens weer in orde gebracht. Wie maakte de hakleeren en riemen der schaatsen zóó passend als hij?

’t Was „eine van God geteikende”!

Van Maris Dorusse Sjengskes Jean was meer, als sieraad en contrôle, hem toegevoegd; ook in dankbare herinnering aan zijn „bombaris” was deze benoemd.

In Tilburg moest ook een „oriteit” 28), had men gezegd, bij de onderhandelingen zijn.

De gewichtige dag, waarop men het met roem bekende magazijn Kessels zou bezoeken, kwam snel nader.

OP REIS

’t Was Juli, warm. ’t Was dagen achtereen zóó warm, dat de kraaien hijgende op de boomen zaten, de musschen in de weinige poeltjes en de sloten langs den weg eenige afkoeling zochten. ’t Was „ne’ heite zomer”.

De schepen had weinig puf in de reis. Met den trein zou dat nog al gaan, maar die anderhalf uur in den tram, of ’t „Zügel-sje” 29). Hij „storf ongerwèges”, al hij mee most, zei hij tegen Lowieke — en vroeg Lowieke raad en uitkomst.

Deze was niet voor niet luitenant bij de schutterij en liefst eerste luitenant, en al liep hij, zooals de jongens zeiden, „ein en dertig, twee en dertig”, of „ei bietje laam”, dat schaadde niets, hij „stong er good op” 30).

„Jean,” zei Lowieke gewichtig, en ging daarbij als een ooievaar op zijn één recht been staan en maakte zich lang, „kons-doe de moel haaje?” 31). De schepen knikte toestemmend. „Nu,” hernam Lowie, „wij trekken dan saam voor ’t oog van allen uit naar Gilrò (Gilrath) en doen of we samen naar het „Zügel-sjen” gaan. Ik stap in en ga naar Kolstad, gij gaat door de bosschen terug naar huis. Ik zal „de zaakes” dan alleen afdoen te Tilburg.”

Wat maakte het, beweerde Lowie, of de schjèpen mee ging; hij kende er toch „gei loot” van. Zóó spraken ze het af en men vertrok vroeg uit ’t dorp.

Maar verschillende Fanfaarders waren ook reeds uit de veeren en riepen hun beiden goede reis.

Zooals we gezien hebben, was Juni in ’t land. De zon was ook al bezig zich gereed te maken voor hare dagtaak en de beide reizigers hadden schik in de frissche koelte van ’t bosch. Ze snoeven met welbehagen de vochtige, fijne lucht op.

Het kleine torentje van Gilrath kwam in ’t gezicht. „Dao lik Rò,” zei Lowieke, die voorop liep. „Goddank!” zei de schepen, „ich bun papmeug” 32).

Zij landden in de herberg aan, die zoo wat voor station dienst deed. Lowie vroeg aan de kasteleinsesse, wanneer de tram vertrok.

Deze keek hem eenigszins verwonderd aan en zei, dat ze het niet precies wist. Er was een morgen- en een middagtram. Deze kwamen graag te laat en liepen niet op ’t uur, wel op den datum. Gelukkig echter duurde het wachten maar een uur.

Toen kwam ’t „Zügel-sje”.

'T ZÜGELSJE.

Van uit het bosch rommelde met veel stangenbewegen een miniatuur-locomotief met twee wagens op 't pleintje, waar Lowie de eenige reiziger was en instapte.

De conducteur in uniform voorzag hem uit een blikken doos van een biljet en scheurde er eigenhandig een hoek af.

Toen nu de tram het slangenwegje door het veld brommend ging volgen, trok Lowie voor de warmte zijn jas uit en kreeg hij bezoek van den conducteur, die vroeg of het gepermitteerd was bij te komen zitten. Ook deze deed gemoedelijk met een excuus zijn jas uit. Lowie vond, dat er geen excuus noodig was en dat dat haast van zelf sprak. 't Waar wie eene bakòve!

De zon was in haar volle kracht en zoo zat de haammaker met zijn nieuwen kennis onder het allengskens meer warm wordende wagendak.

De hoofdconducteur vertelde hem veel. Hoeveel Kilometer ze in 't uur wel konden maken, als dat zijn moest; dat ze nog nooit iemand overreden hadden, hoeveel stations er waren vóór Broekkolstad, dat hij laatst van de directie een nieuwe pet gekregen had.

Hij klaagde bitter over de beleedigingen zijn tram aangedaan door de fietsers op het gedeelte van een uur lang, waar de groote weg vlak langs de lijn liep.

Deze hadden dan de onbeleefdheid hem bij te houden, en om het geheele personeel uit te dagen tot een wedloop — wat het niet aan durfde te nemen „van wèges den alde kètel”, die niet best te vertrouwen was — en dies meer. Ja! dat de jongens achter de wagens gingen hangen.

Lowie begon het reizen prettig te vinden en beklaagde de schijpen, die nu door de zon liep. Hij kon in den tram praten, uitrusten; hij vond het dan ook onprettig, dat zijn ambtelijke reisgenoot af en toe vóór een gehucht of dorp, na zijn uniform aangeworpen te hebben, weg moest gaan.

Maar Lowie moest zeggen, dat de menschen hun best deden en hem zeer eerden voor zijn zes groschen geld. Zeker had de hoofdconducteur aan machinist en stoker gezegd, om eens te laten zien, wat ze konden — want, toen ze achter Voorbosch bergaf liepen — deden beide laatsten moeite de opmerkzaamheid van Lowie te trekken en wezen, toen hij uitkeek, met den vinger naar onder, als om te betuigen, hoe groote vaart 't „Zügelsje” had.

Een oogenblik werd Lowie angstig, toen hij aan een der haltes plotseling het locomotiefje het veld in zag snijden, maar de chef kwam Lowie dadelijk de vreemde zaak verklaren en nadat het voertuig zwaar zuchtende terugkeerde met twee wagens eener naastbij liggende fabriek, ging het spoedig verder en was de „Lère” weer gerust. Het einde der reis naderde. Het „Zügelsje” begon zacht te loopen, onmerkbaar zacht, men zag mannen gereed staan met groote wighouten op de rails en eindelijk liep de trein er op en stond stille. Men was te Broekkolstad.

Lowie gevoelde behoefte het personeel na zulke voorspoedige reis openlijk zijn dank te betuigen, gaf drie glas bier, drie zijner sigaren, beloofde de zaak overal aan te bevelen, zeide tegen den winter een wagen „klotsen” (boomwortels) als brand toe, — en hoepelde dan vroolijk over den warmen, geelwitten grintweg door Kolstad over den Brand naar den echten trein.

DE ECHTE TREIN.

De trein kwam aan, met heel wat meer beweging en vrij wat majestueuzer dan 't „Zügelsje”. 't Was 't verschil van een heerenrijtuig en een „hoefker” 33).

Loom liepen de conducteurs langs den trein na het stilhouden aan de stations. De velden dampen van hitte in hun gele pracht en de bosschen schenen grijszwart van droogte. Boven alles eene strakke, schitterend zilverbauwe lucht.

Lowie kreeg honger en trek naar een boterham. Hij at deze te Venlo en voort ging het de Peel in, langs Horst en Helenaveen. Nu had hij niets meer te doen, dan filosofeeren.

Wij willen „Lère Lowie” in zijn gedachten volgen. Hij zat weer heel gemoedelijk in zijn „bazjeroen”. Wat zou hij te Tilburg zeggen, hoe groot zou hij de trom nemen, ... hij moest ze toch eerst goed probeeren. .... Zoo'n „dikke” trom moest heel anders klinken als de klein „trumkes”, die hij laatst voor Boekholt hersteld had. ... Zou hij zoo'n groote trom wel gemakkelijk kunnen herstellen, als die „doorgehouden” 34) was, ja, natuurlijk. .... Hij zag zelfs kans, als hij de materialen had, er eene

Foto Aug. F. W. Vogt.

GEZICHT OP HET KASTEEL RECHTEREN VAN AF DEN STRAATWEG.

te maken. .... Hij schrok omhoog uit zijn denkroes. Station Best — deuren open — deuren dicht. Waarom deed men toch de mocite stil te houden, als er niemand in- of uitging? zei Lowie in zich zelf; Oisterwijk — weer dezelfde vertooning —.

Dat alles boezemde hem geen belang meer in. Hij begon weer over zijn trom. .... Ja — dacht hij — ik zou ze in mekaar kunnen zetten.

Toen kwam een spitsvondig, boos duiveltje, de geest van den handel, naast hem zitten, en hielp hem denken.

De nieuwe trom kost 200 francs, veel geld; zou hij ze zelf niet kunnen maken, als hij te Tilburg het materiaal kocht en zijn broer, de „kopere”, hem het „gehuus” 35) maakte? Dan verdiende hij minstens 100 francs.

Accoord — fluisterde het zwarte mannetje met 't boksvetje naast hem, en wipte van plezier omhoog en het raampje weer uit, de Haarensche heide in, om in een ander der vele Tilburgsche schoorsteenen, die ter linker- en ter rechterzijde opdoken, waar het wat te doen had, te verdwijnen.

Lowie's plan was gemaakt; hij zou de „dikke” trom zelf maken!

TILBURG.

Tilburg! Tilburg! werd geroepen. Hij stapte uit. Nog nooit had hij zooveel en zoo groote fabrieken bijeen gezien, zelfs niet te „Luuk” of te „Mestreech”. Het rook er op straat naar vet, olie, smeer en teer. 't Was een af- en aanrijden van lange vier-raderige wagens met roode en zwarte rollen goed beladen en er liep werkelijk een „Zügelsje” zoo maar over de straat, tot aan 't station, maar met zeven, acht wagens.

In de herberg op den hoek eener lange straat, waar hij iets ter verfrissing nam en zijn tweede boterham met een behoorlijk stuk leverworst nuttigde, wees men hem den weg naar de bekende firma. Hij landde daar veilig aan, nadat een politie-agent,

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL RECHTEREN. ACHTERZIJDE.

wien hij den weg vroeg in 't plat Limburgsch, hem naar zijne papieren gevraagd had. Daarop werd hij kwaad en zei dezen in zijne „verontwaardiging „ins de waarheid” en verweet hem, dat de Limburgers betere Hollanders waren dan menige „Keeskop”. Lowieke kwam in het magazijn, ging op zijn langste been staan en deed zich goed voor.

„Ziene laame voet” hinderde hem niet in zijn praten en hij nam het rijkvoorziene magazijn goed op.

Hij begon te vertellen, dat hij een „dikke” trom moest repareren en twee vellen moest hebben.

Toen hem de maten gevraagd werden, wees hij heel handig op een exemplaar, dat daar stond, trok zijn duimstok uit, nam tien centimeter meer middellijn, en nu ging de heer vellen halen voor zijn Limburgschen klant.

In dien tusschentijd mat en telde de „Lère” alles goed op, schreef de maten in zijn boekje, tot de heer terugkwam.

Nu vroeg Lowieke nog darmenkoord, ringen, schroeven, schroefstaven, die thuis, allemaal „dol” of uitgelopen waren, zooals hij den heer vertelde, die hem een nieuwe trom „aan wou printe” 36).

Hij betaalde contant, verwonderde er zich over, dat hij op zijne Hollandsche rijksdaalders geen opgeld 37) kreeg en trok daarop met een heel pak materialen onder den arm naar de statie. Hij was tevreden zóó geslaagd te zijn, maar gevoelde zich als een bekwaam veldheer vóór een grooten veldslag. Een beetje geluk moest er ook bij komen. Maar klaar zou ze komen en op den bepaalden tijd, 't kostte wat 't kostte.

Hij ging met een lateren trein terug, dan had hij geen last van de belangstelling en zou van den grooten trein maar naar huis loopen. Hoe aangename herinneringen hij ook van 't „Zügel-sje” had, hij liep des avonds net zoo graag, dan wist hij zeker, wanneer hij thuis was.

De dorpsklok sloeg het uur van middernacht, toen hij met zijn pak, moe gedragen en geloopt, de echtelijke woning betrad.

DE LÈRE ZIEN VROUW.

Alleen zijn vrouw, zijn trouwe Berb, waakte nog.

Lowieke had het met zijne vrouw best getroffen. Ze hadden de zilveren bruiloft al achter den rug en de echtelijke hemel was nooit door eenig zwaar onweer verduisterd geworden.

Berb was de dochter van den ouden haammaker; Lowie had hij dezen vijf jaar gewerkt en Lowie was ingetrouwd.

De oude papa was niet gemakkelijk geweest en vorderde steeds van Lowie, toen deze nog bij hem diende, degelijk en solied werk. Lowieke had lang een oogje gehad op de knappe Berb, maar durfde met zijne teederheid niet voor den dag komen. Hij verzoon een middel, kocht in de stad het boeren-brievenboek, dat met den geleerden titel prijkt: „Ars amandi of die konst der minne”, en schreef daaruit een prachtige brief af, die hij Berb op een mooien dag met een verlegen gezicht in de hand moffelde. Berb had hem begrepen, maar zei niets, werd wat schuw. Zij wilde hem wel antwoorden, maar was bang voor den ouden papa. Zij ging ook ter stad en kocht ook een boek, dat eene vriendin haar aanbevolen had. Zij moest vragen „Doe konst straminen” 38) (die konst der minne) zoo heette het, waarom die gekke titel noodig was, wist ze niet. Zoo gezegd, zoo gedaan. Ze kreeg 't boek en zat spoedig te pennen. Nu kreeg Lowieke een brief, waarin hij zag, dat hij beet had niet alleen — maar ook dat Berb zijn „Die konst der minne” kende. Hij lachte om de grap, zij lachte mee om de grap, het ijs was gebroken en 't hartencontract gesloten. De oude papa speelde wel wat op, en mopperde op den „kromme vrechlap” 39), die hem zijne dochter ontnam, maar gaf toe en Berb en Lowie bleven inwonen.

(Slot volgt).

26) Kopnagels; 27) beugelballen; 28) autoriteit; 29) treintje, stoomtram; 30) hij maakte een goed figuur; 31) kunt ge den mond houden; 32) zeer moe; 33) boerenkar met een kuif; 34) stukgeslagen; 35) de koperen trommel der trom; 36) aanplakken; 37) in Limburg krijgt men 1½ cent „opgeld” op den gulden, wanneer men Duitsch geld terugneemt; 38) borduren; 39) brutaal.

DE GRIFFON.

SPREEKT men in fokkerskringen van de beroemde mannen, die hun zorgen en leven gewijd hebben aan de volmaking van de verschillende rassen van onze huisdieren, als Bakewell bij het Leicester vee, de gebrs. Collins bij het Shorthorn vee, Webb bij het Southdown schaap, Dupuy bij de Frnasche brakhonden en Laverack bij de Engelsche setters, dan kunnen wij ook trotsch zijn, dat er een Nederlander te vinden is in de rij van die beroemde mannen, die ons den weg gewezen hebben tot de rationeele en doelbewuste fokkerij van de

dieren, welke ons omringen. Wij noemen als zoodanig E. K. Korthals, die zijn naam onsterfelijk heeft gemaakt met het verbeteren als jachthond, als praktische jachthond, van den Griffon.

Door heel Europa bestond sedert eeuwen een ras van ruigharige, besnorde en bebaarde honden, die onder den naam van barbet, griffon in Frankrijk, bracco spinone in Italië, Wirehaired german pointer in Engeland, stickelhaar of rauhbart in Duitschland bekend waren, ruigharige, b. baarde en besnorde honden, met weinig neus voor de patrijzen- en hazenjacht, wat langzaam en traag van gang, maar die door hun ruige beharing in staat waren door alle doornstruiken en dicht begroeide bosschen heen te gaan, groote passie voor waterarbeid hadden en sterke, rustieke honden waren.

Aan dat wel eenigszins verwaarloosde ras wijdde Korthals zijn zorgen, met het doel een hond te verkrijgen, die ten eerste voldoende neus voor de patrijzen- en hazenjacht zou bezitten, verder op een heelen jachtdag, in een goed onderhouden galop-tempo, het veld voor den jager zou kunnen afzoeken, genoeg uithoudingsvermogen dus zou hebben, door zijn flinke beharing en zijn hartstocht voor het water in staat zou zijn de vermoeienissen en moeilijkheden van de eendenjacht in den winter te kunnen trotseeren; een groote mate van intelligentie zou bezitten om de dressuur niet te moeilijk te maken; een hond, die de grootste waarde zou hebben voor een jager, die niet de middelen heeft zich telkens een anderen hond aan te schaffen voor de verschillende jachten, waaraan hij deelneemt, pointer, retriever, spaniel, enz.: een hond, die de goede eigenschappen aan zijn

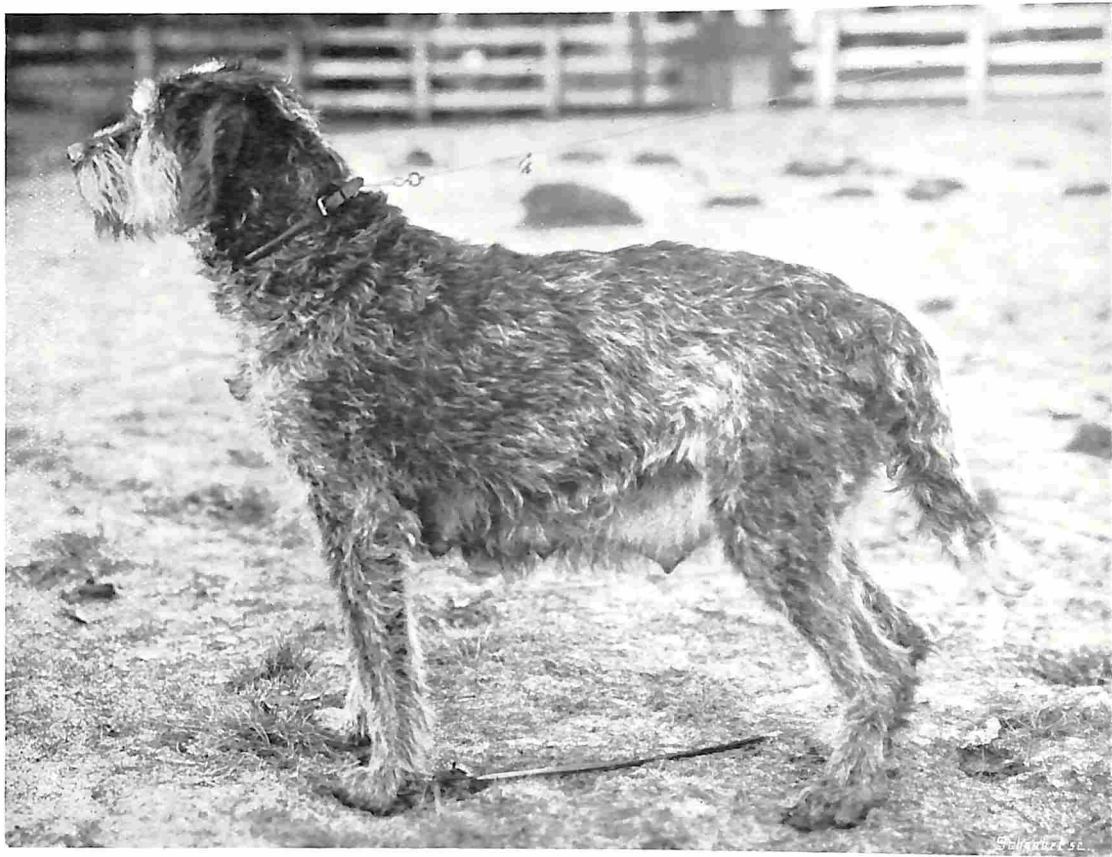

Foto G. Middendorp.

PRINCESSE BEAU-SITE. (Griffon-Stamboek 2697).

ras eigen zou behouden, maar tevens meerdere begaafdheid zou bezitten voor het werk van een staanden hond.

Uit dat algemeen verspreide griffon-ras koos Korthals zich een aantal exemplaren (bekend als Satan, Hector, Banco, Janus, Mouche, Dorma, Junon), die het ideaal, dat hij voor oogen had, het meest nabij kwamen, en wist hiermede, door onderling kruisen en doelmatige teeltkeuze, een familie te vormen, waarin hij langzamerhand de gewenschte eigenschappen ontwikkelde. Aan die familie, aan de directe afstammelingen van die zeven „patriarchen” gaf men na Korthals' dood den naam van „Griffons Korthals”, en dus alléén die afstammelingen zijn gerechtigd zijn naam te dragen. Hun reputatie is echter weldra zóó groot geworden, dat alles, wat maar eenigszins op die honden lijkt, als griffon Korthals gedoopt wordt, ook vaak door lieden, die van het ras geen flauw denkbeeld hebben, en deze praten dan van „Korthalzen”, alsof hier de lengte van de hals de meest karakteristieke eigenschap ware (!!!).

Bij het beoordeelen van den standaard van dat ras, zooals het indertijd door Korthals zelf is opgesteld, moet men niet uit het oog verliezen het doel, dat hij wilde bereiken: De vorm, de hoedanigheid van elk lichaamsdeel heeft zijn praktische waarde. „L'utilisation”, dat was waarop Korthals het oog heeft gehad; een „gebruikshond” te scheppen, dat was zijn doel.

De kop is lang en groot, bedekt met dicht en ruw, doch niet te lang haar, met goed geaccentueerde snor en wenkbrauwen, welke echter de oogen niet bedekken mogen; de schedel niet te breed, de snuit lang en vierkant, de neusrug eenigszins gebogen, en de gezichtshoek niet te open; met zoon kop zal een griffon met gemak een haas of eend kunnen grijpen, en over lange afstanden apporteerden.

De ooren zijn van gemiddelde grootte, goed plat en niet te laag aangezet; het korte haar, dat ze bedekt, is meer of minder gemengd met langere haren; zulke gevormde ooren hinderen den hond niet, als hij door dichte bosschen of struiken heen moet, en worden ook niet zoo spoedig stukgestooten.

De oogen zijn groot, van zeer intelligente uitdrukking; men ziet ze gaarne van donkerbruine kleur, de uitdrukking is dan vriendelijker dan bij licht gekleurde, z.g.n. haviksoogen; de donkere kleur houdt ook verband met het meerder gepigmenteerd zijn van de huid, wat ook weer in correlatie staat met algemeene lichaamskleur en ontwikkeling van onderhaar, hetgeen, zooals we straks zullen zien, van overwegend belang is.

De neus is altijd bruin.

De hals lang, zonder keeluid.

De borst diep en de ribben eenigszins gewelfd, om de functie van hart en longen naar behooren te kunnen doen plaats hebben, wat het uithoudingsvermogen ten goede komt; moet echter niet te breed wezen, daar dan de bewegingen van de schouders minder gemakkelijk worden.

De schouders lang en schuin geplaatst, hetgeen een ruime en gemakkelijke galop waarborgt.

De voorpooten zijn ruwbehaard, sterk, recht en goed in de lijn van de schouders, de achterpooten eveneens ruwbehaard met lange, gespierde dijen en zooveel mogelijk gebogen in de hakken, niet recht. Met zulke pooten krijgt men een lichte, lang vol te houden galop.

De voeten rond, droog, met goed gesloten teenen, voeten, waarbij de zool sterker is dan bij meer vleezige, en de ruimte tusschen de teenen tegen doornen en steentjes goed beveiligd wordt.

De staart wordt horizontaal gedragen, is dicht behaard, en moet meestal tot op een vierde of een derde verkort worden; kansen voor verwondingen in 't struikgewas zijn dan minder groot.

De kleur is liefst staalgrijs met bruine vlekken; dit is de kleur, welke in 't veld het minst in 't oog valt, en dus door het wild het minst spoedig opgemerkt wordt. Maar vaak treft men aan roodgrijs met bruin, zelfs wit met bruin en wit met oranje.

Het haar hard en grof, nooit gekruld of wollig, moet op 't gevoel den indruk geven van fijn ijzerdraad. Onder het harde en grove dekhaar bevindt zich het fijnere, eenigszins vettig aanvoelende onderhaar. Van de verhouding tusschen dek- en onderhaar, hangt een groot deel van de waarde van den hond af. Te weinig onderhaar beschut de huid niet genoeg tegen vocht en koude, bij het verrichten van waterarbeid; te veel onderhaar daarentegen wordt door zijn wollige hoedanigheid weer hinderlijk bij het zwemmen en bij het werken in dichtbegroeide bosschen. De waarde van het onderhaar wordt echter vaak over het hoofd gezien. Men heeft dikwijls zeer hard haar willen hebben bij de produkten, die men fokte, maar met die overdreven hardheid is ook samen gegaan een geleidelijke atrophie van het onderhaar, zoodat men honden kreeg, die een zeer harde „coat” hadden, maar die ternauwernood te onderscheiden waren van kortharige.

Typisch is bij de griffons, evenals trouwens bij alle ruwharige honden, pinschers, foxterriers, airedale, deerhounds en tekels, de vorm van het haar: 't is reeds met het bloote oog zichtbaar, maar nog beter met een vergrootglas. Ieder haar is lancetvormig; van den wortel af tot op ongeveer twee centimeter is het een gelijkmatige dunne draad, dan verdikt het zich duidelijk en tamelijk plotseling, om ten slotte te eindigen in een korte punt.

De lichaamsgrootte bedraagt 50—55 c.M. bij teven en 55—60 c.M. bij reuen. Te kleine honden missen vaak de kracht om gemakkelijk zwaar wild te kunnen apporteren; te groote honden hebben te veel dood gewicht te dragen.

Wij zien, dat van al de „points”, welke wij van den bouw van een griffon eischen, niets aan het toeval is overgelaten. Alles heeft zijn practische waarde, zijn reden van bestaan, en deze moet gezocht worden in het doel, waarvoor Korthals dit ras heeft willen volmaken.

Het heeft Korthals vele jaren gekost, vóórdat zijn hond ingang vond bij de kynologen, vooral bij de officiële Duitse kynologen, die zich, vooral na 1870, op chauvinistisch standpunt plaatsend, niets wilden weten van de Korthals' griffons, die, zooals zij zeiden, van Fransche origine waren, terwijl tevens de ruwbehaarde Duitse honden als

Foto G. Middendorp.

PRINCESSE BEAU-SITE MET TIEN JONGEN.

Hierbij zij opgemerkt dat jonge Griffons altijd wit geboren worden. De donkere staalblauwe kleur treedt pas na verloop van eenige weken op.

een klimatische (!) variëteit van de kortharige honden werden beschouwd, dus geen apart ras vormden. Deze onzin heeft lang stand gehouden en het heeft Korthals en de door hem gestichte Griffonclub veel moeite en arbeid gekost, eer zijn inzichten, dat de griffons een reeds lang, overal verspreid, op zich zelf staand ras vormen, en dat zijne griffons hiervan slechts een door selectie geperfectioneerde familie zijn, algemeen ingang vonden. Zij mochten ten slotte zegevieren, maar Korthals helaas, door een vroegtijdigen dood aan zijn arbeidsveld ontruikt, mocht niet de lauweren plukken, die zijn onvermoeid streven hem later bezorgde.

Op 't oogenblik vormt de Griffonclub, waar aan het hoofd staat de leerling en opvolger van Korthals, Baron de Gingius, met zijn vertakkingen in België, Frankrijk en Beieren, eene machtige organisatie, en het toenemend succes, waarmede haar field-trials, haar speciale tentoonstellingen bekroond worden, getuigt van haar vitaliteit.

„Alle Grössen und Götter sind einst entthront worden, haben ihre Nachfolger gefunden, mögen deren Denkmäler gleich Pyramiden noch so gewaltig zum Himmel aufgeragt haben. So erging es dem Pointer, so erging es vielleicht einst Kurzhaar, wenn die Zeit abgelaufen. Dem Griffon gehört das Erbe”. (Moustache).
G. C. W. F. OBREEN.

AFTEL-LIEDJES.

W E mogen graag, als we buiten een stelletje dorpskinderen bezig zien met af te tellen „wie of 'm zijn zal”, eens even luisteren, hoe het gebezigde aftelliedje luidt. Zonderlinge belangstelling! zult ge misschien zeggen — en toch! wie de gehoorde liedjes onthoudt en ze vergelijkt met andere, welke dienst doen van Schelde tot Weichsel, vindt in de punten van overeenkomst en ook in den ouderdom der liedjes, welke van mond tot mond overgeleverd zijn, genoeg stof tot nadenken. Behalve dat zit er voor ons een bijzondere bekoring in de aftellende kindergroep zelf; hun oogen, hun houding, hun gebaar geven zoo eerlijk de spanning weer, waarmee de beslissing

Foto G. Middendorp

RONA BEAU-SITE (Griffon-Stamboek 3005).

Foto Pierre Weynen.

STOP-OEDENRODE. (Griffon-Stamboek 2574).

van het lot wordt afgewacht, verhoogd nog soms door het typische wantrouwen in den afteller, die met de zon omgaand wel ieder der medespelers een lettergreep toebedeelt, doch in den laatsten regel door het samenflansen van lettergrepen of het inlassen van stoplappen, in strijd met den overgeleverden tekst, de heele compagnie beetnemen kan. De speelplaats is de maatschappij in 't klein! Doch, terugkeerend tot de aftelliedjes, we bevonden dat enkele daarvan tot onherkenbare overblijfselen geworden zijn van wat oudtijds wellicht een bezweringsformulier geweest is, dat werd uitgesproken bij iedere beslissing door het lot. De volwassenen zijn dat vergeten, de kinderwereld bootst bij overlevering nog altijd de onbegrepen vormen na. Trekken om het langste strootje, het aftellen op de buisknoopen, het ontbladeren van een ganzebloem, al die orakels zijn oud als de wereld, zouden we bijna zeggen. Zoo zijn er streken, waar de jongens vóór ze het lot laten beslissen „in de pet roeren”, n.l. met een wijsvinger cirkels in de pet beschrijven, wat gevoeglijk als de rest van een eertijds heilige ceremonie beschouwd worden kan. Wijzelf bezwoeren in onze jeugd de trefkansen onzer tegenstanders bij het knikkeren door kruisjes op den grond te beschrijven ten getale van drie onder het uitspreken van: Kruisje betoover, 't gaat er over, crucifix, raakt niks! wat algemeen was in die overigens geheel protestante streek. Bezien we in dat licht het volgende aftelliedje:

Ine, mine, melle,
Wie zal tellen?
Durk de heer,
Goat oppe trappen,
Loat de kanne flappen,
Goat inne hof,
Plukt er alles of!

Die Durk de heer is niemand minder dan Wodan, wiens naam men in de Middeleeuwen zelfs niet durfde noemen, en dien men daarom Dirk of Durk heette, voor wiens onheilbrengenden en spookachtig rumoerenden ommegang in den Kerstnacht men de boomen met stroowisschen omwond om ze te beschermen, voor wien alle gereedschap zorgvuldig werd opgeborgen, voor wien het ontzag nog naleeft bij het volk en plaats vindt in het overoude kinderlied. De twee aanvangwoorden van dit liedje zijn wel de oudste en meest verspreide; we vonden ze in Overijssel in:

Ine, mine, makker — Eulikoekenbakker —
Vrouw, kook brij — Of bist di!

Heel Holland kent:

Ine, mine, mukke — Tien pond grutten —
Tien pond kaas — Ineminemukke is de baas!

Doch ook Duitschland:

Eene, meene, ming, mang, pink, pank, —
Eene, mine, me — Du bist re!

Of:

Eene, meene, wip, wap, wup —
Du scha't afgahn wesen sin, —
Af büst Du, Du büst af!

Dat verder de Belgische kinderen naar Franschen trant te tellen beginnen:

Un, dun, dik (un-deux enz.)
Zeven karnastik

Zeven karnaboumlala
Un, dun, dik!
laat zich begrijpen, doch 't moet bepaald
een overblijfsel uit den Franschen tijd
zijn, dat in 't hartje van ons land alge-
meen geteld wordt:
Eun, deun, dip —
ik de kale kip —
ik de kale boekendemale (boek-
weit malen) —

eun, deun, dip!
en dat zelfs de jeugdige Duitschers af-
tellen met:

Un, deux, trois, quatre, —
Meine Mutter steht Gevatter.

De minst aardige, doch ook algemeen
gelijkvormige telliedjes, nemen het ryth-
me van een optelgroepje en gaan daar
rijmend op door b.v.:

1. 2. 3 — Mijn zusje heet Marie, enz.
1. 2. 3. 4. 5 — De bakker sloeg zijn wijf
enz.

1. 2. 3. 4. 5. 6 — Olie in de flesch —
Olie in de kan. — weg was Jan!

1. 2. 3 — Picke, packe, peil — Picke,
packe, Hasenbrot —

Sieben kinder lagen tot — Eins lag
unter 'm Tisch —

Kam die Katz und frasz den Fisch —
Kam der Jager —

Mit dem Sabel — Schlug die Katz auf
ihre Schnabel —

Schrie das Kätzchen: au! — Wär ich
bei meiner Frau!

waarin een heel drama zich ontspint.
Zoo telt men langs de Oostzee:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 20 — Die Franzosen liefen voor Danzig —
Ohne Strümpf und ohne Schuh —

Liefen sie auf Frankreich zu!

welk aftelrijmpje waarschijnlijk haast z'n eeuwfeest viere kan.
Hebben we over de grens:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7 — Kommt, wir wollen Kegel schieben —
of: Eine alte Bauernfrau kocht Rüben.

Bij ons gaat het:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7 — Jan van de Lapper kwam me tegen.
Op het glazen bruggetje, enz.

en weinigen zullen vermoeden, dat die „Jan van de Lapper”
weer elders „Anna met de lappen” heet, zooals in den Gelder-
schen Achterhoek:

„Anna met de lappen had een kind.
Dat was geboren in den wind.”

en dat de folkloristen zoowel het glazen bruggetje (de regen-
boog) als de kindereenaanbrengende Anna (een der Nornen, die
zielen uit het doodenrijk haalde om ze tot nieuw leven te
wekken) in de Germaansche mythologie weten thuis te brengen.

Het zou ons te ver voeren om nog tal van liedjes te ver-
melden, die ook als aftelliedjes gebruikt worden, en waarachter
meestal een slotregel als:

A, wa, wie, weg!

de beslissing van het lot brengt, welke regels in hun simpele
klankenrythmiek vaak aan het allereenvoudigste eia-po-peia ge-
stamel herinneren. Ook die liedjes komen met varianten in ver-
schillende streken voor, wat altijd op eerbiedwaardigen ouderdom
wijst. Begint een Geldersch aftelliedje: „Onder de brug daar
ligt een hond”, Vlaanderen telt:

Onder de brug daar liep een muis.
Is mijnheer de Wit niet thuis?
Mijnheer de Wit is uitgegaan,
Raad eens wie hij tegenkwaam?
Twee ijzeren mennekes,
Twee koekepennekes,
Twee mennekes zonder ziel,
Acht en acht is zestien!

Besluiten we met 't raadsel op te geven, vervat in een Duitsch
aftelliedje, dat volmaakt onherkenbaar geworden is, een stukje
rythmische rim-ram:

Ettchen, Dettchen, Dittchen, Dettchen
Zebe de bebe de bunte Klattchen
Zebe de bebe de buff!

G. DE GRAAF.

EEN EN ANDER UIT DE GE- SCHIEDENIS DER CHRYSANTHEN.

VREEMD mag het zeker wel genoemd worden, dat de ge-
schiedenis van tal onzer tuinplanten met juistheid be-
kend is, terwijl dit van een onzer meest populaire
bloemplanten, de *Chrysanthemum*, niet zoo is. Wel zijn
er talrijke gegevens bekend omtrent den vooruitgang,
die bij deze plant waar te nemen valt, maar het is onmogelijk,

en het zal waarschijnlijk wel steeds ondoenbaar blijven, om met juistheid uit te maken, uit welke oorspronkelijke soort de talrijke, fraaie verscheidenheden, die wij thans kennen, gesproten zijn. De oorzaak daarvan zal wel hierin te zoeken zijn, dat de Chrysanth waarschijnlijk reeds tal van jaren in China en Japan gekweekt werd, voordat zij naar Europa werd vervoerd, zoodat die, welke destijds ingevoerd werden, reeds als tuinvormen moeten beschouwd worden. Wel bestaat er tegenwoordig een plant, die de oorspronkelijke vorm van de Chrysanth genoemd wordt, doch meer dan een veronderstelling is dit niet. Deze plant, die hiernevens is afgebeeld, wordt in het wild in China aangetroffen. Haar bladvorm heeft tamelijk veel overeenkomst met die van de gekweekte *Chrysanthemum*. Haar z.g.n. bloemen zijn tot tuilvormige bloeiwijzen vereenigd, het zijn bloemkorfjes, een paar c.M. in doorsnede, waarvan zoowel de straal- als de schijfbloempjes vuil geel zijn. Nu moge het waar zijn, dat deze bloemen enkele en wellicht veel soort-eigenschappen met die van de gekweekte Chrysanthen gemeen hebben, de veronderstelling, dat die alle van deze plant zullen afstammen, komt ons wel wat gewaagd voor, temeer, daar deze z.g.n. oorspronkelijke soort reeds jaren in cultuur is en wij nog niet vernomen hebben, dat zij zich ook maar eenigszins gewijzigd heeft.

Vleind voor ons Nederlanders is het zeker, dat de eerste Chrysanthen, waarvan melding gemaakt wordt, zich in een Hollandschen tuin bevonden. De Dantziger koopman Jacob Breyn maakte destijds twee reizen naar Holland en werd als plantenliefhebber zoozeer getroffen door al de mooie bloemplanten, die hij hier te lande aantrof, dat hij in 1689 er twee boeken over uitgaf, getiteld: „*Prodromus Plantarum rariorum secundum exhibens catalogum Plantarum rariorum Ao. 1688, in Hortis Celeberrimis Hollandiae Observatorium*”, waarin hij op blz. 66 vrij duidelijk twee Japansche *Chrysanthemum*-soorten beschrijft. De eerste noemt hij *Matricaria japonica flore minore albo simplici*; het is een kleine, witbloemige, enkele soort, waarvan de schijver ook een dubbelen vorm vermeldt. De tweede soort noemt hij *Matricaria japonica maxima*, van deze zegt hij, dat zij gevulde, roodachtige bloemen draagt en zeer sierlijk is, terwijl hij mededeelt, dat er van haar vormen bestaan met zuiver witte, purpere, goudgele, vleeschkleurige en paarse bloemen.

Vreemd mag het zeker wel genoemd worden, dat er behalve door Breyn nergens van deze mooie bloemplanten meer melding gemaakt wordt en zeker is het, dat zij toen ter tijd geheel uit de cultuur zijn verdwenen.

Kort hierop werden een paar herbarium-exemplaren van deze plant in Engeland ingevoerd en wel door James Cunningham; deze bevinden zich thans nog in het herbarium van het Britsch Museum

CHRYSANTHEMUM INDICUM.

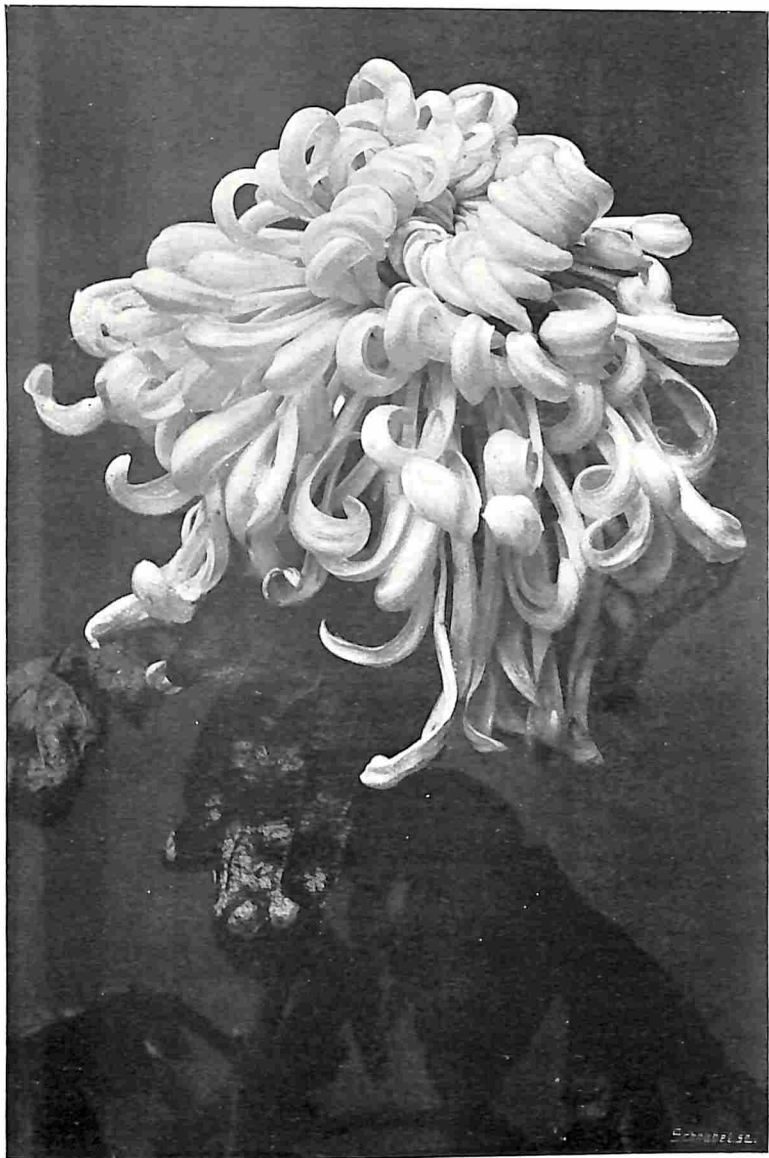
VAN DEZE PLANT WORDT BEWEERD, DAT AL DE THANS GEKWEekte VERSCHIEDENHEDEN VAN HAAR AFSTAMMEN.

te Londen. In het jaar 1712 verscheen er daarop een reisbeschrijving van Engelbert Kaempfer, die in 1690 Perzië, Siam en Japan bereisde, en ook hierin wordt van de *Chrysanthemum* melding gemaakt als een bloem, die in iederen tuin en in ieder huis van Japan gekweekt wordt. Ook moet er in het midden der 18de eeuw een levende plant van in Engeland bestaan hebben, want in het Britsch Museum bevindt zich een zeer goed herbarium-exemplaar, afkomstig uit een medicinale tuin daar ter plaatse en daterende uit het jaar 1764. Dit is een zeer goed geconserveerd exemplaar, met kleine, gevulde bloemen.

Tot zoover gaat als het ware de oudste geschiedenis van de *Chrysanthemum*. Noch hier te lande, noch in Engeland is zij in cultuur gebleven, maar aangenomen mag worden, dat de vormen, die toen bekend waren en die ook als in Japan voorkomende beschreven werden, reeds cultuurplanten waren, die om haar mooie bloemen gekweekt werden.

Aan Frankrijk bleef de eer beschoren om deze plant opnieuw, en thans voor goed in de Europeesche tuinen in te voeren. In 1789 toch bracht Blancart, een Marseillaansch koopman, van een reis naar China terugkerende, drie *Chrysanthemum*-verscheidenheden mede, en wel één met witte, één met violette en één met purpere bloemen. De cultuur van deze plant werd zeer algemeen en reeds in 1792 vinden wij vermeld, dat zich in Aix, Marseille en Toulon bijna geen tuin meer bevond, waarin zij niet voorkwam, terwijl zij in 1791 door den kweeker Ramatuelle naar den botanischen tuin te Parijs werd gezonden. Dat deze planten toen reeds groote neiging tot verandering toonden, blijkt wel uit het feit, dat dezelfde kweeker een paar jaar later te Parijs reeds verscheidenheden aantrof met gepijpte bloemen, uit de door hem gezondene ontstaan.

Van uit Frankrijk kwam de Chrysanth toen in 1790 naar Engeland en ook hier werd de cultuur van deze plant spoedig zeer algemeen. Zoo vinden wij vermeld, dat de eerste Chrysanth in 1795 in den Botanischen tuin te Chelsea bloeide en de eerste gekleurde afbeelding verscheen van haar in 1796 in het beroemde „*Botanical Magazine*” op tab. 327. Toen eenmaal de aandacht in Engeland op deze plant gevestigd was, werd de neiging groot, om er ook soorten van in te voeren, en zoo ontving Sir Abraham Hume, een plantenliefhebber te Warmleybury, in 1798 uit China twee nieuwe verscheidenheden, één met rose en een ander met koperkleurige bloemen, tinten, die er tot dat oogenblik nog niet van bekend waren. Ook begon men zich in Engeland toen reeds op het winnen van nieuwe verscheidenheden toe te leggen, want in 1802 werd er door den heer Lee, een kweeker te Hammer-smith, de eerste door hem zelf gewonnen Chrysant aangeboden onder den naam *Changeable White*, terwijl er in hetzelfde jaar door de heeren Hume en Thomas Evans weder nieuwe variëteiten uit China werden ingevoerd. De liefhebberij voor deze planten nam dan ook in Engeland hand over hand toe, wat de Horti-

CHRYSANTHEMUM „MISS ALYCE BYRON”.

cultural Society of London in 1825 aanleiding gaf tot het organiseeren van de eerste speciale Chrysanthemum-tentoonstelling, die een waar succes moet geweest zijn. Niet minder toch dan 700 planten werden ingezonden met tezamen meer dan 10.000 bloemen. Toch zou men zich vergissen, wanneer men meende, dat deze bloemen even groot en fraai van vorm waren als die, welke men tegenwoordig op onze tentoonstellingen ziet, verre van daar, zij waren nog betrekkelijk klein, maar, wat veel zegt, er was reeds een groote kleurvariatie. Een lijst, een jaar later door dezelfde Maatschappij gepubliceerd, bevatte dan ook niet minder dan 48 namen van Chrysanthemum, die in haar tuin te Chiswick werden gekweekt.

Ook in Duitschland geraakte de *Chrysanthemum* vrij spoedig verspreid, doch onder den naam *Anthemis artemisiaefolia*, haar door Willdenow gegeven. In zijn, in het jaar 1808 verschenen „Wintergarten” zegt Dietrich o.m. op bladz. 103 van deze plant: „Eine schöne strauchartige Pflanze aus China. Wir finden sie in den meisten deutschen Gärten”. Het aantal verscheidenheden schijnt echter daar te lande nog tamelijk beperkt gebleven te zijn.

Eigenaardig is het, dat vermeld wordt, dat in 1826 de Fransche plantenliefhebber Marc Bernet te Toulouse er eerst in slaagde, Chrysanthemums uit zaden te kweken, waaruit volgen moet, dat de nieuwe verscheidenheid, door Lee in 1802 in den handel gebracht, niet anders dan een afwijking, een z.g.n. sport, kan geweest zijn, waaruit dus duidelijk blijkt, dat deze plant reeds toen even gemakkelijk verliep, als dit nu nog het geval is. Toen Bernet en kort daarop ook Isaac Wheeler te Oxford er in geslaagd waren, kruisingen uit zaden te winnen, nam het aantal verscheidenheden zeer sterk toe, daar verscheidene kweekers zich sinds dien tijd meer speciaal met het hybridiseeren van deze planten gingen bezighouden.

Het jaar 1846 was voor de geschiedenis der Chrysanthemumcultuur van groot belang, daar in dit jaar Robert Fortune, de zelfde, die de theestruik uit China in Indië invoerde, de eerste z.g.n. Pompon-chrysanthemums uit China naar Engeland zond, planten, waaruit later weder tal van nieuwere vormen werden gekweekt. Ook werd in dit jaar de Vereeniging van Chrysanthemum-kweekers in Engeland gesticht, welke vereeniging later de National Chrysanthemum Society werd, die zeer veel invloed op de cultuur dezer planten uitoefende. Reeds één jaar later organiseerde deze vereeniging te Stoke Newington de eerste groote Chrysanthemum-tentoonstelling, waar tal van nieuwere verscheidenheden werden tentoongesteld.

Nog verdienstelijker maakte Fortune zich op dit gebied, toen hij in 1862 de eerste grootbloemige Japansche Chrysanthemums naar den heer Standish, kweker te Bagshot, zond. Van de door hem gezonden bloemen schreef hij zelf: „De eene soort heeft bloemen, die op een vereeniging van lange, dikke, roodkleurige, aan de punten gele haren gelijken, die doen denken aan de franje van een sjaal, een tweede heeft breede, witte, roodgestreepte bloembladeren, evenals een Anjelier of Camelia, de andere zijn door haar afmetingen en kleuren bewonderenswaardig”.

Sinds den invoer van deze grootbloemige verscheidenheden is de cultuur in alle landen van Europa nog krachtiger ter hand genomen dan eertijds, en zoozeer nam het aantal aanwinsten toe, dat Credner in 1889 schatte, dat er wel 2000 bestonden, welk aantal door Henri de Vilmorin in 1895 op zeker meer dan 3000 werd berekend. Van al deze kruisingen zijn er in den loop der jaren echter weder verscheidene verloren gegaan.

In het jaar 1889 had nogmaals een gebeurtenis plaats, die aanvankelijk van meer belang werd geacht, dan zij later bleek te zijn. Toen toch werd de eerste z.g.n. behaarde Chrysanthi, de *Mrs. Alpheus Hardy*, ingevoerd. Deze aanwinst was te danken aan een Japansch student, die uit dankbaarheid voor een Amerikaansche dame eenige stekken uit zijn land liet komen, waarbij zich ook een met behaarde bloemen bevond. Aanvankelijk had men veel verwachting van haar, waaraan zij echter niet voldaan heeft, daar het publiek die behaarde bloemen niet mooi vond. In 1899 werd door Augustin Henri de in den aanvang reeds vermelde soort, die door enkelen van het type der gekweekte Chrysanthemum wordt gehouden, in midden China ontdekt.

Van de geschiedenis der Chrysanthemums hier te lande is betrekkelijk slechts weinig bekend, en toen de cultuur in het buitenland reeds een vrij groote vlucht genomen had, schijnt ze bij ons nog tamelijk verwaarloosd te zijn geweest. In het jaar 1850 blijkt de Utrechtsche bloemist R. C. Affourtit van een Fransch kweker een twaalfstal verscheidenheden gekocht te hebben. Met zijn pogingen om die in den handel te brengen, schijnt hij echter niet veel succes gehad te hebben. Toch is Utrecht het centrum van deze cultuur hier te lande gebleven, want in het najaar van 1880 werd daar ter stede de eerste tentoonstelling van deze planten gehouden. Spoedig hierna werden ook door de 's Gravenhaagsche Tuinbouwvereniging en enkele afdelingen van de Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde speciale Chrysanthemum-tentoonstellingen gehouden, waarbij er waren, die, wat de getoonde cultuur der planten betreft, lang niet voor de buitenlandsche behoeften onder te doen. Eindelijk werd in den winter van 1897 de „Nederlandsche Chrysanthemum-Club” opgericht, die enkele zeer goed geslaagde expositie's hield en de in November 1907 en 1908 te Utrecht gehouden tentoonstellingen dezer planten toonden duidelijk, dat onze Nederlandsche kweekers thans, wat haar cultuur aangaat, voor het buitenland niet meer behoeven onder te doen.

In Oost-Azië schijnt de cultuur der Chrysanthemum zich in de grijze oudheid te verliezen. Henri de Vilmorin deelt in een boek, aan deze planten gewijd, mede, dat Confucius in 500 v. Chr. reeds melding van haar maakt. Duizend jaar later kweekte de Chineesche schrijver Tao-Ming-Yang deze planten met zulk een succes, dat zijn geboorteplaats de Chrysanthemum-stad — Chu Hsien — werd genoemd. Ook vindt men vermeld, dat lang voor haar invoer in Europa reeds meer dan 160 verscheidenheden bij de Chinezen bekend waren.

Hoewel niet zoo oud, dateert de Chrysanthemum-cultuur in Japan toch ook reeds van lange her, zoo werd reeds in 1075 het oude Japansche wapen, „Kori” genaamd, door een nieuw, de afbeelding van een Chrysanthemum voorstellende en „Kiku” genoemd, vervangen. Op oud-Japansch aardewerk, dateerende uit het jaar 1200, komen afbeeldingen van haar bloemen voor en de bloem is daar thans een der meest vereerde, wat ook wel hieruit blijkt, dat de hoogste onderscheiding, die een Japanner kan verleend worden, is: de Chrysanthemum-orde.

Betreffende het kweken van Chrysanthemums, verwijs ik den lezer naar mijn artikel voorkomende op bladzijde 251 van den tweeden jaargang (1908).

E. TH. W.

VERSCHILLENDE VORMEN VAN NIEUWERE CHRYSANTHEN.

VARIA.

BOOMENVELLEN. — Een der lastigste zaken bij het laten vallen van zwaar opgaand geboomte is de bestemming aan de onder-einden der stammen te geven. Zaagt men ze bij den grond af, dan kunnen ze in de aarde blijven zitten en daar langzaam verteren, wanneer men het terrein voor nieuwe boschaanplanting bestemt; doch moet de grond in cultuur gebracht, dan is uitgraven der wortelstompen bij het vellen noodzakelijk. Bij gebruikmaking van het bekende hefboomstelsel tot uittrekken van boomen met wortel en tak, den z.g.n. boschduivel, blijven de stompen eveneens op het terrein achter en zijn niet zoozeer waardeloos, dan dat ze te veel aan vervoer en arbeidsloon kosten om ze te gebruiken.

Eikenstompen b.v. zijn zóó hard, dat ze slechts door sterke menschen gekloofd kunnen worden en zijn dus te duur en te lastig om ze als brandhout te gebruiken. Een boschwachter verzekerde ons, dat de boeren, die ze gratis uit de bosschen kunnen halen om ze in hun haardvuren te gebruiken, meestal tegen het bewerken opzien en van het aanbod nauwelijks gebruik maken. Opruiming met kruitlonten in boorgaten, of er een brandstapel van maken, is de weg.

Geen wonder, dat men in een houtland als Californië bij het vellen van bosschen begint met op 4 tot 8 voet hoogte boven den grond een eenvoudig steiger aan den boom te maken, ver boven de uitgegroeide stanknieën, waar het hout der stammen voor bewerking meer geschikt is. Daar hakt men den stam in ter eene en zaagt dien door ter andere zijde, tot $\frac{1}{3}$ van den boom is doorsneden, waarna men weldra den woudreus ter aarde doet storten.

G.